

Sandra Tominac Coslovich

DISKURSNE STRATEGIJE KOJIMA VODITELJI OSTVARUJU NEPRISTRANOST U INTERVJUIMA NA HRVATSKOME JEZIKU

dr. sc. Sandra Tominac Coslovich, Pomorski fakultet, Rijeka, izvorni znanstveni članak

UDK 811.163.42'42
654.1(047.53)
316.77

Rad se bavi analizom aktualnih intervjuja (news interviews) kao posebne vrste medijskog govornog diskursa. Metode analize preuzete su iz konverzacijske analize i primijenjene na korpus hrvatskih televizijskih i radijskih aktualnih intervjuja. Cilj je bio opisati temeljne značajke ovakve vrste medijskog diskursa te posebice ulogu voditelja i strategije kojima održava nepristran stav prilikom ispitivanja gostiju. Najznačajniji postupak kojim voditelji ostvaruju nepristran stav odnosi se na samu činjenicu da se maksimalno ograničavaju isključivo na postavljanje pitanja. Međutim u situacijama kada su prisiljeni također iznositi i (manje ili više) sporne tvrdnje, koje u pitanje dovode njihov neutralan stav, koriste nekoliko vrsta diskursnih strategija kojima se distanciraju i održavaju ozračje nepristranosti prilikom ispitivanja gostiju, kao jedan od temeljnih ciljeva objektivnog novinarstva u zapadnim medijima.

Ključne riječi: *medijski govorni diskurs, konverzacijska analiza, diskursne strategije, sustav izmjene priloga, održavanje nepristranosti*

1. Uvod

Odlomci koji slijede bave se analizom jedne vrste medijskog govornog diskursa tj. televizijskih i radijskih aktualnih intervjuja (*news interviews*). Nakon uvodnih i teorijskih razmatranja nastojat će se analizirati i opisati tehnike kojima voditelji održavaju neutralan stav, tj. ozračje nepristranosti tijekom ispitivanja gostiju u ovakvoj vrsti medijske interakcije. Korpus intervjuja na hrvatskom jeziku analizirat će se primjenom metoda i saznanja preuzetih iz konverzacijske analize (CA) te prikazanih u radovima Claymana i Heritagea (2002), Claymana (1992), Heritagea (1985), Greatbatcha (1988) i Schegloffa (1986).

S obzirom da se korištena metoda opisa govorne interakcije u ovom slučaju temelji prvenstveno na postupcima preuzetima iz konverzacijske analize, nakon uvodnog dijela slijedi kratak prikaz navedenog pristupa. Treći dio rada daje kratak opis aktualnih intervjuja i bilješku o sastavljanju korpusa spomenutih intervjuja na hrvatskom jeziku, dok četvrti donosi temeljne značajke aktualnih intervjuja. Peti dio rada prikazuje primjere analize korpusa na hrvatskom jeziku s osobitim osvrtom na diskursne strategije kojima voditelji pokušavaju održavati ozračje nepristranosti prilikom ispitivanja gostiju. Posljednji dio rada donosi zaključak i završna razmatranja.

2. Konverzacijska analiza (CA): etnometodološki pristup

Porijeklo i većina trenutne prakse u konverzacijskoj analizi (*CA-conversation analysis*) počiva na sociologijskom pristupu jeziku i komunikaciji koji se naziva etnometodologijom (Garfinkel 1974; Cicourel 1975). Slijedeći ovaj pravac istraživanja, konverzacijska analiza (CA) poima jezik kao oblik društvenog djelovanja te nastoji otkriti i opisati kako ustroj društvene interakcije odražava i podupire strukture društvenog ustroja i društvenih institucija (Drew i Heritage 1992). Dakle, strukture razgovora, kao što je i sam aktualni intervju u ovome slučaju, proučavaju se kao najbolji dokaz znanja koje o njima posjeduju društveni sudionici.

Središnjih pojmova CA-a su *preferencija* ili davanje prednosti određenim vrstama iskaza u odnosu na druge iskaze u određenim trenucima u razgovoru te postupak izmjenjivanja govornih priloga (*turn-taking procedure*).

U svom utjecajnom radu iz 1974. godine, Sacks, Schegloff i Jeffersonova iznijeli su niz vodećih načela organizacije izmjenjivanja priloga u razgovoru (u engleskom jeziku). Oni su primijetili da se središnje načelo koje govornici u razgovoru slijede sastoji od izbjegavanja prekida ili preklapanja u razgovoru. Nadalje, druga uobičajena značajka izmjenjivanja govornih priloga jest činjenica da sudionici (uglavnom) govore jedan po jedan. Izmjenjivanje govornika dodatno je olakšano činjenicom da se najčešće događa na izrazito predvidljivim, opetovanim mjestima u razgovoru, tj. mjestima koje Sacks i sur. (1974) nazivaju *transition-relevance places*. Znakovi koji upućuju na činjenicu da se prilog bliži kraju obično se podudaraju s krajem različitih strukturalnih jedinica govora: klauza, rečenica, naracija, ali isto tako na izmjenu govornika mogu upućivati i manje formalne jedinice od gore spomenutih, kao što su pojedini izrazi i riječi.

Uvidi koje konverzacijska analiza pruža dragocjeni su za razumijevanje struktura pojedinačnih odnosa među sudionicima interakcije, pozicija pojedinaca unutar većih institucionalnih struktura te sveukupne društvene organizacije.

3. Aktualni intervju kao (pod)žanr medijskoga govornog diskursa

Dio rada koji slijedi bavi se opisom i analizom primjera iz korpusa aktualnih intervjuja na hrvatskome jeziku prikupljenih u periodu od 2006. do 2009. godine. Korpus se sastoji od 30 televizijskih i 10 radijskih aktualnih intervjuja. Intervjui su

snimljeni na hrvatskim televizijskim i radijskim postajama i transkribirani primjenom pojednostavljenog sustava transkripcije prema Jeffersonovoj (preuzetog iz Atkinson i Heritage 1984). U nastavku slijedi prikaz pojednostavljenog sustava transkripcije:

: produženi slog, . silazna intonacija, ? uzlazna intonacija, [oznaka za preklapajući/istovremeni govor, (.) mikropauza – manja od 0.2 sek., (()) opis ili objašnjenje načina na koji se govori i izvanjezičnih elemenata, ((pauza)), = govor koji se nadovezuje na drugi govor bez pauze, ... izostavljeni tekst

Prototipni aktualni intervju podrazumijeva jasno određenu kombinaciju sudionika, teme razgovora i interakcijski oblik. Voditelj intervjuja ima u ovom slučaju ulogu profesionalnog novinara, a ne zagovaratelja određenog stajališta ili zabavljača. S druge strane, gosti su povezani s aktualnim vijestima ili kao njihovi tvorci/sudionici (*news makers*) ili kao mjerodavni komentatori. Publika nema aktivnu ulogu u interakciji, a diskusija je obično usmjerena na stvari vezane uz aktualne javne događaje te je izrazito formalnog obilježja i primarno se odvija kroz niz pitanja i odgovora (Heritage and Clayman 2002, Tolson 2006).

U sljedećim odlomcima neće biti posebno opisani i analizirani svi aspekti aktualnih intervjuja, već temeljna pravila sustava izmjene priloga, tj. govornika te uloga i zadaće voditelja i diskursne strategije kojima održavaju ili pokušavaju održati nepristran stav prilikom ispitivanja gostiju.

4. Temeljna pravila aktualnih intervjuja: izmjena govornih priloga i nepristran stav kao temeljna zadaća voditelja

Struktura 'pitanje-odgovor' od središnje je važnosti za analizu dinamike aktualnih intervjuja na tri načina (Clayman i Heritage 2002: 95):

Izmjena pitanja i odgovora razmjerno je jednostavan niz interakcijskih pravila koji omogućuje i podrazumijeva da voditelj postavlja pitanja, a gost na njih odgovara, no to nije sve. Naime, u osnovi tih pravila leži puno složeniji sloj konvencija i praksa kroz koje se primjerenost pitanja i nužnost odgovora (prešutno) dogovara među sudionicima. Drugo, struktura pitanja i odgovora jasno oblikuje prigode sudionika za postizanje njihovih ciljeva. I to na neravnomjeren način. Pravila i prakse koje oblikuju pitanja i odgovore u aktualnim intervjuima nude voditeljima i gostima različita sredstva međusobnog ophođenja. Dakle, temeljna pravila aktualnih intervjuja sudionicima daju slična, ali asimetrična sredstva za postavljanje pitanja i davanje odgovora: resursi kojima voditelj postavlja pitanja gostu suprotstavljaju se gostovim mogućnostima da njih prikladno odgovori.

Konačno, pravila i prakse interakcije u aktualnim intervjuima oblikuju ponašanje sudionika tako da oni ispunjavaju temeljne institucijske zahtjeve postavljene novinarima i organizacijama koje ih zapošljavaju. Dva zahtjeva osobito su značajna: (i) zahtjev da se (raz)govor odvija kao razgovor za tzv. „prisluškujuću” publiku (*overhearers*) tako da se publika ne osjeća kao da sluša privatni razgovor, već da stječe

dojam kako se intervjui odvijaju u njenu korist; te (ii) da intervjui nisu prilike u kojima voditelji iznose svoje stavove o spornim pitanjima od javnog interesa (Tolson 2006).

Kao što je spomenuto u prethodnim odlomcima, pored činjenice da su aktualni intervjui namijenjeni prvenstveno publici, još jedna dimenzija odražava se u sustavu pitanja i odgovora u aktualnom intervjuu, a to je održavanje neutralnog stava, tj. nepristranosti. Naime, u aktualnom intervjuu, u sklopu kojega se voditelji smatraju predstavnicima organizacija za koje rade, pravni pritisci i profesionalne norme koje nalažu nepristranost i uravnoteženost pri javljanju, tj. prenošenju vijesti i aktualnih zbivanja uspješno se odražavaju na prethodno spomenuti zahtjev da voditelji (i) trebaju izbjegavati iznošenje vlastitih mišljenja te (ii) da trebaju izbjegavati izravno ili neizravno podržavati ili odbacivati izjave intervjuiranih gostiju (Clayman i Heritage 2002: 126).

Ograničavanje voditelja samo na postavljanje pitanja podrazumijeva više od samog izbjegavanja iskazivanja tvrdnji. Kao što je već ranije spomenuto, ovo ograničenje isključuje bilo kakvo ponašanje kojim se potvrđuju stajališta gosta izražena u njegovim odgovorima. Potvrde (kao npr. *oh, zbilja, aha* i sl.), prisutne često u običnom razgovoru, mogle bi se protumačiti kao voditeljevo prihvaćanje ili podržavanje izjava gostiju (Heritage 1985) ili kao vrednovanje koje može upućivati na otvoreno slaganje ili neslaganje s iznesenim stajalištima (Pomerantz 1984).

Konačno, sam čin postavljanja pitanja zapravo predstavlja prvu liniju obrane voditelja od gostovih optužbi za nepristranost te ujedno pruža temelj za drugu liniju obrane, tj. izgovor 'da samo postavlja pitanje', što i jest njegova temeljna zadaća.

[1]

- 1 → **BAGO:** Hrvatske tajne službe su u izvješću saboru izjavile da su one locirale
- 2 → Gotovinu (.) prema tome Hrvatska je sudjelovala u njegovom uhićenju. netko vam to
- 3 → u političkoj borbi 2007. može izvući kao nešto što bi vam moglo biti krimen među
- 4 → vašim biračima=
- 5 → **SANADER:** =Jako mi je drago da brinete o nama=
- 6 → **BAGO:** =Ne brinem ja o vama ja vas samo pitam (.) to su stvari za koje će vas
- 7 → vjerojatno ne'ko pitati u sljedećoj godini=
- 8 → **SANADER:** =Možda hoće možda neće.

U primjeru [1] voditelj u prvom (upitnom) prilogu (1-4→) iznosi tvrdnju kojom zapravo dovodi u pitanje gostov kredibilitet. Zanimljivo je da voditelj upitni prilog stvara iznoseći niz spornih tvrdnji koje zapravo obavljaju funkciju pitanja, ali istovremeno zvuče kao optužba (2-3→). Stoga voditelj prilog ublažava ograđujući se na dva načina: pozivajući se na izvješće tajnih službi (1→) te konstatirajući da bi 'netko' (2 i 7→) sporni podatak mogao za gosta nepovoljno iskoristiti. Ono što slijedi u prilogu gosta jest negodovanje, tj. primjedba kojom gost insinuiru da voditelj nije nepristran u svojoj 'brizi' (5→), na što voditelj odgovara da se ovdje ne radi o njegovoj brizi, već da

on 'samo pita'. Voditelji vrlo često u situacijama sa spornim pitanjima/izjavama mogu koristiti izliku da 'samo postavljaju pitanje' u ime gledatelja jer to doista i jest njihova funkcija i ujedno prva linija obrane, što pokazuju i primjeri, poput primjera [1], iz korpusa korištenog u ovom istraživanju.

5. Voditeljeva odstupanja od postavljanja pitanja i diskursne strategije održavanja nepristranosti

Sustav izmjene priloga u aktualnim intervjuima, u kojima se voditelji ograničavaju isključivo na postavljanje pitanja, a gosti na davanje odgovora te pomoć voditeljima prilikom konstruiranja pitanja svojim suzdržavanjem, bitno se razlikuje od svakodnevnog razgovora.

Međutim, takav sustav nije restriktivan do te mjere da se od njega ne može odstupiti i ponovno mu se vraćati, što su pokazala i istraživanja. Naime, upravo odstupanja pružaju snažan dokaz da sudionici sustav izmjenjivanja priloga koji se sastoji od izmjene pitanja i odgovora smatraju normom. Kao što ćemo vidjeti u primjerima koji će kasnije uslijediti, sudionici koji započinju s odstupanjem takav čin smatraju problematičnim i osjetljivim, dok 'primatelji' uobičajeno smatraju takve poteze podložnima sankciji (Heritage 1988). Dakle, reagiranjem na kršenje pravila intervjua, sudionici zapravo pokazuju da su ih itekako svjesni.

U sljedećim primjerima izdvojeni su načini na koje se voditelji izjavama (a ne pitanjima) obraćaju gostima te izazovi i rizici s kojima se susreću prilikom takvih poteza i načine na koje rizike ublažavaju.

U korpusu aktualnih intervjua na hrvatskom jeziku voditelji svoje priloge najvećim dijelom ostvaruju sintaktički upitnim oblicima (u 56.5 % primjera), ali isto tako voditelji razmjerno često koriste i jednu posebnu vrstu izjavnih rečenica kako bi svoje priloge oblikovali kao pitanja. Spomenute rečenice Labov i Fanshel (1977) nazivaju izjavama o B-događajima (*statements about B-events*), tj. izjavama o događajima o kojima primatelj poruke (iskaza) ima jedinstveno ili povlašteno znanje. Michael Stubbs (1983) u svojoj knjizi *Discourse Analysis* detaljnije objašnjava: „*A-events are events to which the speaker has privileged access, and about which he cannot reasonably be contradicted, since they typically concern A's own emotions, experience, personal biography, and so on. Examples include: 'I'm cold' and 'I don't know'. Similarly, B-events are events about which the hearer has privileged knowledge. A cannot therefore normally make unmitigated statements about B-events, such as 'you're cold', unless A is in authority over B, for example, as mother to a child. Statements about B-events would normally be modalized or modified: 'You must be cold' or 'You look cold'. In either case, Labov proposes a rule of confirmation (Labov i Fanshel 1977: 100): If A makes a statement about B-event, it is heard as a request for confirmation.*” (Stubbs 1983: 118-119). U kontekstu aktualnih intervjua uobičajeni B-događaji na koje se poziva voditelj odnose se na gostova subjektivna stanja, kao što su njegovi osjećaji, stavovi ili namjere te područja o kojima on ima posebna znanja ili je za

njih mjerodavan. Izjavne rečenice o takvim sadržajima u tom slučaju zapravo obavljaju funkciju pitanja koje traži potvrdu, kao što je vidljivo u primjeru [2] (u kurzivu). U prilog tvrdnji da ovakve rečenice funkcioniraju kao pitanja ide činjenica da ih gosti u korpusu intervju na hrvatskom jeziku, u kojem se javljaju u 19.6 % voditeljevih priloga, uvijek doživljavaju kao pitanja i ne smatraju ih spornima.

[2]

BAGO: *Znači ono što ste govorili 2002. danas ne bi govorili.*

SANADER: Kažem vam ako je riječ o nekim pitanjima gdje smatram da je danas bolje razmišljati na ovaj način (.) onda da

Ponekad voditelji završe ispitivački prilog izjavom koja služi kako bi dodatno poduprla postavljeno pitanje. U primjeru [3] voditelj dolazi do pitanja, a onda ga još nadopunjuje s općenitijom činjeničnom ili polučinjeničnom tvrdnjom koja daje dodatnu važnost pitanju koje joj prethodi.

[3]

KOVAČIĆ: I na kraju ima li ova vlada dovoljno političke volje da se

1 → obračuna sa organiziranim kriminalom? čuli smo evo poslovna javnost

2 → zabrinuta da će uz postojeće poreze morati nažalost plaćati i onaj porez

3 → takozvanog reketa (.) reket

RONČEVIĆ: Ova vlada ima tu odlučnost (.) ova vlada je jasno rekla da ima nultu stopu tolerancije i na korupciju a:: i ovo je jedna a:: lijepa akcija koja je pozdravljena u hrvatskoj javnosti ...

U primjeru [3] voditelj u upitnom prilogu prvo postavlja pitanje svome gostu, financijskom stručnjaku, a nakon toga iznosi općenitiju polučinjenicu (1→, 2→, 3→) o zabrinutosti poslovne javnosti, koja dodatno pojačava smisao pitanja, tj. iznosi povod ili razlog za postavljeno pitanje. Ovakva vrsta pitanja popraćena povodom ili objašnjenjem koje dodatno naglašava opravdanost pitanja u korpusu se javlja u 5.7 % priloga voditelja.

Voditelji također mogu upotrebljavati tvrdnje umjesto pitanja kako bi namjerno oponirali stajalištu gosta u svrhu rasprave. U sljedećem primjeru voditeljica namjerno privremeno odstupa od ispitivanja i iznosi takve tvrdnje.

[4]

HRGA: Dobro to vaše objašnjenje su poslije i prenijeli ali vama se u ovo zadnje vrijeme dosta često događa da vas moraju poslije objašnjavati kako ste izvađeni iz konteksta

JURČIĆ: Pa to je valjda politička tehnologija gdje politički protivnici nastoje izvući iz konteksta jednu dvije riječi koje se mogu tumačiti obrnuto ali ja bi sad ovdje samo za:: nešto drugo rekao za što se tiče odnosa prema srpskom kapitalu (.) naime ja sam a:: prvi hrvatski ministar koji je potpisao jedan ugovor o

gospodarskoj sura:: suradnji sa Srbijom (.) to je bilo 2003. godine i na Badnjak (.) oni su tada govorili to je provokacija što vas zovu na kršćanski katolički Badnjak nemojte ić' (.) ja sam rek'o to je puno značajnija stvar (.) ako je to samo provokacija toliko a:: ovaj ja ću otić' to potpisat tako da sam ja 2002. na Badnjak potpisao ugovor o slo... trgovini di se]

- 1 → HRGA: [E vidite, sad će vam neki
- 2 → reći da taktizirate. kad ste bili u poziciji potpisivali ste ugovor a sad kad se
- 3 → borite za po:: poziciju neki će reći da koketirate sa dijelom javnosti kako bi
- 4 → se dopali upravo njima jer vi zagovarate ono što HDZ ne zagovara=
JURČIĆ: = Ne ne a:: zato naš je pristup politici potpuno realan a hrvatsko društvo nije homogeno društvo ...

U primjeru [4] voditeljica se pri intervjuiranju (1-4→) povlači iz samog ispitivanja i zapravo iznosi niz oponirajućih izjava na koje je gost prisiljen odgovoriti kako bi obranio svoje stajalište i kredibilitet. S ovakvim postupcima voditelj može izbjeći prikazivanje svoga stava kao izravno činjenično pobijanje gostova stajališta te ih zapravo predstaviti kao dodatno pitanje vrijedno razmatranja. Na taj način on ublažava izravno dovođenje u pitanje gostovih stajališta. Međutim, voditeljica je svjesna da ovakvim tvrdnjama ugrožava svoj nepristrani stav pa ipak svoje oponirajuće izjave ublažava upotrebom neodređene zamjenice 'neki' (1→ i 3→) u 'neki će reći'. Korištenje neodređene zamjenice 'neki' uobičajena je strategija prikazivanja vlastitog mišljenja kao mišljenja drugih, no s obzirom da jedan od zahtjeva postavljenih novinarima/voditeljima u aktualnim intervjuima nalaže da voditelji (izravno) ne iznose vlastita mišljenja i tvrdnje (Clayman, Heritage 2002, Tolson 2006), oni često koriste određene strukture (kao što je u ovome slučaju to neodređena zamjenica 'neki') kojima se distanciraju od određenih manje ili više spornih tvrdnji ili pitanja.

Sustavan način ublažavanja (tvrdnji) u ovakvom kontekstu podrazumijeva pomak u interakcijskom 'uporištu' (*footing*) Goffman (1981), pri čemu voditelji vrlo često navode da tvrdnje iznose u ime drugih te na taj način održavaju nepristrano stajalište (kao npr. u prethodnom primjeru korištenjem neodređene zamjenice 'neki'). Voditelji to također čine tvrdeći da govore u ime određenog dijela publike, kao što je slučaj u primjeru [5]. Naime, nakon voditeljeva inzistiranja (i gostova izbjegavanja) da da svoj komentar na (ne)funkcioniranje pravne države, voditelj iznosi niz izjava (1-4→) te se poziva na 'ljude' (5→), tj. građane koji imaju pravo znati kakvo mišljenje njihov tadašnji predsjednik vlade ima o slučaju i pri tome izražava činjenicu da je to njegovo mišljenje (5→), što samo dodatno potvrđuje činjenicu da se čitav intervju odvija za publiku, koja na taj način voditelju daje legitimitet pri zahtjevanju odgovora na pitanja koja postavlja.

[5]

BAGO: Običnim građanima (.) koja im se poruka šalje ovakvim slučajem?

SANADER: Pitajte predsjednika županijskog suda ili vrhovnog suda.

BAGO: Znači nemate stav o tome?

SANADER: Imam (.) dakako da imam.

BAGO: [Kao građanin?]

SANADER: [ali će se smatrati da sam kao predsjednik Vlade komentirao pravosuđe i već sam dobio od predsjednika udruge sudaca jednu packu što se ja miješam u pravosuđe.

- 1 → **BAGO:** U hrvatskom Saboru Vladimir Šeks kada se odgađala ona čuvena
2 → sjednica govorio je o neujednačenoj sudskoj praksi (.) to nije bio utjecaj na
3 → pravosuđe (.) sada kad bi vi trebali reći da li je na slučaju Glavaš sustav u
4 → kolapsu ili ne (.) ne bi o tome htjeli davati izjave=

SANADER: =I što je tu čudno?

BAGO: Pa kao građanin i kao predsjednik ove vlade vjerojatno imate stav?=
SANADER: =Naravno da imam.

- 5 → **BAGO:** I mislim da ljudi trebaju znati što predsjednik njihove vlade misli o svemu tome=

Općenito govoreći, odstupanja od uobičajenog okvira pitanja i odgovora koja započinju voditelji obično su kratka i motivirana neposrednim potrebama intervjuja te se rješavaju, tj. ublažavaju na različite načine.

Sveukupan dojam u aktualnim intervjuima jest da gosti smatraju da je voditeljevo ponašanje u skladu s (ponekad nešto agresivnijim) obilježjima modernog aktualnog intervjuja, bez obzira koliko se u određenim situacijama može činiti da su neke od voditeljevih postavki u snažnoj opreci s njihovim stajalištima. Dakle voditelji se općenito ne smatraju zagovornicima osobnih stajališta ili stajališta institucija koje ih zapošljavaju. To potvrđuje činjenica da se u čitavom korpusu intervjuja na hrvatskome jeziku napadi na voditeljevo ponašanje javljaju rijetko, tj. u ovom slučaju u samo tri intervjuja (od 40).

Rijetkost ovakvih odstupanja od norme aktualnog intervjuja naglašava težinu institucijskog okvira koji učvršćuje i određuje aktualne intervjuje te razinu do koje se i gosti i voditelji obvezuju igrati 'intervju-igru' te upustiti se u primjeren joj *postupak očuvanja obraza (facework)* (Goffman 1955). Dakle, osjećaj za ono što je dopustivo u okviru aktualnih intervjuja i za voditelje i za goste oblikuje ne samo njihove postupke, već i interpretacije postupaka drugih koje njihovi javni postupci uključuju.

5.1. Diskursne strategije održavanja nepristranosti u aktualnim intervjuima

Najvažnije od svega jest da su novinari dužni biti objektivni u obavljanju svojega posla. Kao što je i ranije spomenuto, objektivnost je okrilje za čitav niz novinarskih vrijednosti, uključujući ispravnost činjenica, ravnotežu između različitih gledišta te

nepristranost pri izlaganju (Gans 1979; Schudson 1978). Ove vrijednosti duboko su ukorijenjene u profesionalnu kulturu angloameričkog novinarstva. U Hrvatskoj je situacija nešto drugačija zbog različitih povijesnih okolnosti te činjenice da se u slučaju Hrvatske radi o relativno mladoj ili mlađoj demokraciji u kojoj su sadašnja pravila novinarstva znatno drugačija od onih koja su bili na snazi u periodu kada je Hrvatska bila dio prethodne državne tvorevine, tj. kada je bila dijelom nešto represivnijeg sustava te ograničenijih mogućnosti slobodnog govora i protoka informacija općenito. No, s obzirom da je korpus prikupljenih intervjuova star samo nekoliko godina, može se reći da su se hrvatski voditelji uvelike ugledali na uzore sa zapada, tj. preciznije iz anglo-američke kulture i medija. Naime, pojava nekoliko komercijalnih televizija u Hrvatskoj pridonijela je borbi za gledanost pa su i voditelji počeli koristiti razne tehnike obraćanja publici, kao npr. konverzacionalizaciju ili agresivnije ispitivanje u intervjuima, koji su već desetljećima prisutni u aktualni intervjuima na engleskom (Clayman, Heritage 2002). Dakle pitanje je na koji način se ovakvi različiti ciljevi usuglašuju u praksi ili preciznije kako se voditelji uspijevaju nametnuti na agresivniji način, a da pritom zadrže formalno nepristran stav.

Jedno od rješenja spomenuto je u prethodnom poglavlju. Naime, sam sustav izmjene priloga u kojemu se voditelji ograničavaju isključivo na postavljanje pitanja, a gosti na odgovore donekle jamči određenu količinu nepristranosti. U korpusu aktualnih intervjuova na hrvatskom jeziku novinari većinu svojih priloga ostvaruju upitnim rečenicama (56.5%), pritom se suzdržavajući od bilo kakvih komentara koji bi mogli biti protumačeni kao izražavanje vlastitoga mišljenja. Kada voditelji iznose tvrdnje, one se obično javljaju u svezi s predstojećim pitanjem ili nakon njega (obično kao pozadinske informacije ili kako bi objasnile povod pitanju) te se smatraju popratnim dijelom samog čina ispitivanja, a ne kao zasebne radnje same po sebi. U svakom slučaju, s obzirom da je očigledna svrha pitanja potaknuti gosta da izrazi vlastito mišljenje, ovakva vrsta govornog čina u suštini ima neutralno obilježje. Slijedom toga ne čudi da voditelji, kada su napadnuti, pribjegavaju obrani da oni 'samo postavljaju pitanja'.

Gore spomenute prakse ne samo da promiču nepristranost, već pridonose održivosti određenog (obično agresivnijeg) načina ispitivanja te profesionalnosti novinara koji ga provodi.

Kao što se voditelj može pozivati druge izvore, isto tako može se predstavljati kao osoba koja govori u ime šire javnosti. Dakle, navedeni izvor ne mora čak biti konkretno imenovana osoba, već može biti skupina ili kategorija osoba, kao što su kritičari ili u primjerima iz korpusa: 'kolege novinari', generički i anonimni kolektiv kao što su 'ljudi' ili se pak javljaju izrazi poput 'u javnosti se stječe dojam', 'javnost treba znati' ili 'čuli smo'. Pozivanje na javnost funkcionira na drugačiji način od pozivanja na mišljenje drugih izvora te nastupanje koje se postiže ovom praksom ima drugačije dodatne prednosti za voditelja. Korpus je pokazao da se voditelji pozivaju na izvore uglavnom tijekom spornih tvrdnji (u 5.4 % voditeljevih priloga), pri čemu se pozivanje na druge izvore korisno odražava na učvršćivanje vjerodostojnosti prenesene tvrdnje. Suprotno

tome, voditelji se na javnost pozivaju općenitije, dakle ne samo tijekom tvrdnji koje izražavaju određeno mišljenje, već i tijekom samog ispitivanja (u 8.1 % voditeljevih priloga). Glavna popratna korist pozivanja na javnost za voditelja nije kredibilnost, već legitimnost, tj. opravdanost pitanja. Naime, govoreći u ime javnosti voditelj istovremeno neutralizira i opravdava pitanje predstavljajući ga kao nešto što javnost želi ili treba znati. Na taj način povećava se i pritisak na gosta da bude susretljiv u svome odgovoru. Voditelji zauzimaju stav javnog pobornika u situacijama kada otvaraju osjetljivu temu te isto tako i u puno agresivnijim okolnostima, primjerice kada otvoreno kritiziraju gosta.

Konačno, voditelj se na dodatni izvor može pozvati i bez konkretnog navođenja imena. Temeljni način na koji se to čini u korpusu intervjuja na hrvatskom jeziku je upotrebom bezličnog glagola ili pasiva. U prilogima voditelja ova strategija javlja se u 3.6 % primjera.

[6]

BAGO: To je relativno pitanje (.) ali gospodine Sanader vi ste rekli pred nama su izazovi koje trebamo rješavati (.) u izvješću primjerice piše da zemlja ne rješava problem korupcije kriminala (.) tri vaša ministra su spomenuta unutra (.) o dva da su posjetila go-go klub (.) čovjek koji je bio u akcijskom planu obuhvaćen kao osoba koja skriva generala Gotovinu (.) jedan je bio spomenut da je potpisivao koalicijske ugovore gdje postoji osnovana sumnja o korupciji (.) govori vam se o tome da ste istražno povjerenstvo osnivali u Saboru. nekoga ste (.) ukazali ste na jednu osobu da je u mogućem sukobu interesa (.) mislim da je to gosp. Čačić (.) ali nakon svega toga ništa

SANADER: U Saboru je to

U primjeru [6], voditelj, umjesto da spominje konkretnu osobu ili osobe, koristi pasivnu konstrukciju (*'spomenuta su tri ministra'*), bezlične glagole sa česticom 'se' i bez nje (*'u izvješću piše', 'govori vam se'*) kako bi iznio niz nelaskavih tvrdnji koje su u svom izvješću o Hrvatskoj naveli stručnjaci iz Brusselsa.

Izjave pripisane trećim osobama ili izvorima zapravo obavljaju funkciju stvarnih pitanja. Iako nisu gramatički oblikovane kao pitanja, izjave pripisane trećim osobama aktualiziraju teme na koje se od gosta očekuje reakcija te ujedno na taj način nastavljaju održavati nepristran stav koji inače ostvaruju pitanja.

Nadalje, kada voditelji proturječe sugovorniku, tj. gostu, spornu izjavu mogu oblikovati uz pomoć uobičajenog retoričkog sredstva: kontrasta (Heritage i Greatbatch 1986). U korpusu aktualnih intervjuja na hrvatskom jeziku voditelji upotrebljavaju ovu strategiju u 1.04% svojih priloga. U primjeru [7] voditelj iznosi tvrdnju o postupku gostovog stranačkog kolege te taj postupak dovodi u kontrast s gostovim trenutnim (suprotnim) stajalištem, tj. (izbjegavajućim) stavom. Na ovaj način voditelj kritizira gostovo izbjegavanje odgovora. Gost pak (ponovno) odgovor izbjegava protupitanjem.

[7]

BAGO: U hrvatskom Saboru Vladimir Šeks (.) kada se odgađala ona čuvena sjednica govorio je o neujednačenoj sudskoj praksi (.) to nije bio utjecaj na pravosuđe (.) sada kad bi vi trebali reći da li je na slučaju Glavaš sustav u kolapsu ili ne (.) ne bi o tome htjeli davati izjave=

SANADER: =I što je tu čudno?

Učinkovitošću pomaka u nastupu voditelj službeno ne iznosi vlastito stajalište te slijedom toga priopćeno stajalište nije nešto zbog čega bi se voditelj ili organizacija za koju on radi mogli smatrati odgovornima. No, kada se voditelj posebno distancira od određenih dijelova govora više nego od drugih, čini ih nedvojbeno spornima ili nedoličnima (Clayman i Heritage 2002: 161). Dakle, osim što se pomakom u nastupanju održava neutralnost, njime se istovremeno prikazuje pripisanu stavku neneutralnom, tj. spornom.

5.2 Nepristranost kao rezultat zajedničkih nastojanja voditelja i gosta

Gosti većinom prihvaćaju činjenicu da promjena nastupanja podrazumijeva da voditelj govori u ime treće osobe, a ne u svoje ime te da sporne tvrdnje iznosi samo u svrhu rasprave. Prema tome, gosti općenito traže način da pobiju takve tvrdnje. Međutim, oni to uobičajeno čine ne ugrožavajući voditeljev nepristran nastup. Unutar tog okvira djelovanja mogu se razlikovati tri jasna oblika reakcije i to u rasponu od potvrde voditeljeve nepristranosti pa do izbjegavanja i njenog potkopavanja. Ukratko, gosti raspravljaju sa stajalištem, a ne s njegovim zagovarateljima. Općenito gledano, svaki put kada se gost poziva na prethodno stajalište, ali ga odbija pripisati voditelju, učinak je takav da se – barem implicitno – učvršćuje voditeljev nepristran stav. Drugi način na koji gosti reagiraju na spornu tvrdnju jest da jednostavno iznesu protuargument bez izravnog navođenja prethodnog (oprečnog) stajališta. Može se zaključiti da je nepristran stav postignut pripisivanjem (spornih) izjava trećoj strani doslovce rezultat zajedničkog nastojanja. No, naravno da gosti nisu uvijek spremni surađivati – njihovo sudjelovanje u postupku izgradnje nepristranosti isto tako im omogućuje da sruše njen privid.

6. Zaključak

U ovome radu prikazan je uzorak analize aktualnih intervjuja na hrvatskome jeziku, kao posebnog žanra medijskog govornog diskursa. Nakon uvodnih razmatranja iznesene su temeljne karakteristike pristupa korištenog u analizi te osnovna obilježja aktualnog intervjuja kao žanra. Od središnjeg interesa u radu uloga je voditelja i strategije kojima održava nepristran stav prilikom ispitivanja gostiju. Analiza je potvrdila da je najznačajniji postupak kojim voditelji ostvaruju nepristran stav u aktualni intervjuima na hrvatskom jeziku njihovo ograničavanje na postavljanje pitanja te suzdržavanje od izjava koliko je to moguće. No, voditelji ponekad moraju posegnuti

za izjavama, koje ih već svojim oblikom udaljuju od njihove temeljne ispitivačke zadaće i u pitanje dovode njihov neutralan stav. Pritom, očigledno svjesni, rizičnosti takvih postupaka, voditelji koriste nekoliko vrsta diskursnih strategija kojima se distanciraju od izjava: pozivanjem na svoju ulogu ispitivača, pripisivanjem manje ili više spornih izjava trećim osobama, pozivanjem na javnost ili korištenjem bezličnih i pasivnih konstrukcija te kontrasta. Gosti isto tako u većini slučajeva u korpusu prihvaćaju spomenute postupke i na njih reagiraju ne osporavajući nepristran stav voditelja i njegovu legitimnost pri postavljanju pitanja.

Literatura

- Atkinson, J. M. i Heritage, J. (ur.), *Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis*, Cambridge University Press, Cambridge, 1984.
- Benjak, M., „Ne razumijem Vaše pitanje”, u: *Jezik i mediji – jedan jezik : više svjetova*, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, Zagreb – Split, 2006., str. 73–81.
- Biškup, J., *Osnove javnog komuniciranja*, Školska knjiga, Zagreb, 1981.
- Cicourel, A. V., *Discourse and text: cognitive and linguistic processes*, The Free Press, New York, 1975.
- Clayman, S., „Footing in the achievement of neutrality: the case of news-interview discourse”, u: *Talk at work*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992., str. 163–198.
- Clayman, S., i Heritage, J., *The News Interview: Journalists and Public Figures on the Air*. Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
- Drew, P. i Heritage, J., *Talk at Work: Interaction in Institutional Settings*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.
- Gans, H., *Deciding What's News*, Random House, New York, 1979.
- Garfinkel, H., *Studies in Ethnomethodology*, Prentice Hall NJ, Englewood Cliffs, 1967.
- Garfinkel, H., „On the origins of the term 'ethnomethodology'”, u: *Ethnomethodology*, Penguin, Harmondsworth, Middlesex, 1974., str. 15–18.
- Goffman, E., *Forms of Talk*, Blackwell, Oxford, 1981.
- Goffman, E., „On face work”, *Psychiatry*, 18, 1955., str. 213–231.
- Greatbatch, D., „A turn-taking system for British news interviews”, *Language in Society*, 17 (3), 1988., str. 401–430.
- Heritage, J., Analyzing news interviews: aspects of the production of talk for an overhearing audience, u: *Handbook of Discourse Analysis*, vol. 3, New York: Academic Press, 1985., str. 95–119.
- Heritage, J., Greatbatch, D., „Generating applause: a study of rhetoric and response at party political conferences”, *American Journal of Sociology*, 92 (1), 1986., str. 110–157.

- Horga, D., Požgaj Hadži, V., „Između pitanja i odgovora”, u: *Jezik i mediji – jedan jezik : više svjetova*, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, Zagreb – Split, 2006., str. 289–297.
- Hutchby, I., Wooffitt, R., *Conversation Analysis: An Introduction*, Polity Press, Cambridge, 1998.
- Kalogjera, D., Interdisciplinarnost lingvističke analize diskursa, u: *Tekst i diskurs*, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, Zagreb, 1997., str. 17–21.
- Labov, W., Fanshel, D., *Therapeutic Discourse: Psychotherapy as Conversation*, Academic Press, New York, 1977.
- Pomerantz, A., „Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn shapes”, u: *Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis*, Cambridge University Press, Cambridge, 1984., str. 57–101.
- Sacks, H., Schegloff, E., Jefferson, E., „A simplest systematics for the organization of turn-taking for conversation”, *Language*, 50, 1974., str. 696–735.
- Schudson, M., *Discovering the News: A Social History of American Newspapers*, Basic Books, New York, 1978.
- Schegloff, E. A., „The routine as achievement”, *Human Studies*, 9, 1986., str. 111–151.
- Schegloff, E., Jefferson, G., Sacks, H., „The preference for self-correction in the organization of repair in conversation”, *Language*, 53, 1977., str. 361–382.
- Stubbs, M., *Discourse Analysis*, University of Chicago Press Chicago, 1983.
- Tolson, A., *Media Talk: Spoken Discourse on TV and Radio*, Edinburgh University Press, Edingurgh, 2006.

SUMMARY

Sandra Tominac Coslovich

DISCOURSE STRATEGIES USED BY INTERVIEWERS TO ACHIEVE NEUTRAL STANCE IN CROATIAN NEWS INTERVIEWS

This paper analyzes one type of spoken media discourse, i.e. Croatian news interviews. To explore this issue, the methodology of conversation analysis is employed. The aim of the paper is to describe the basic characteristics of Croatian news interviews and to focus on the role of the interviewer and the strategies (s)he uses to achieve and maintain neutral stance during the interview. The most significant procedure interviewers use to achieve neutrality is limiting themselves to exclusively asking questions. However, in certain situations interviewers are also forced to make assertions which may sound more or less overtly opinionated and thus put their neutrality at risk. In such situations, interviewers use specific discourse strategies to create some degree of distance between themselves and their remarks. They primarily do this by attributing their statements to third parties.

Key words: *spoken media discourse; news interview; conversation analysis; turn-taking procedure; interviewer's neutral stance; discourse strategies for achieving neutral stance*